

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtım, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 47; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, II, 453; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), II, 352; V, 637; Bedrân, *Tehzîbü Târîhi Dimaşk*, IV, 291; Yâkût, *Mu'cemû'l-büldân*, V, 396-397; İbnü'l-Esr, *el-Lübâb*, I, 437; III, 386; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadîs*, II, 415-416; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 695-696; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ'*, XIV, 113-114; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, I, 530-531; a.mlf., *el-Müştebih*, I, 233; Safedî, *el-Vâfi*, XII, 340; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, II, 272-273; *Hediyetü'l-'ârîfin*, I, 304; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, II/1, s. 331-332; Bessâm Abdülvehhâb el-Câbî, *Mu'cemû'l-a'lâm*, Limasol 1407/1987, s. 209.

KEMAL SANDIKÇI

İBN HÜZEYL

(ابن هذيل)

Ebü'l-Hasen Ali b. Abdirrahmân
b. Hüzeyl el-Fezârî el-Endelüsî

Endülüslü âlim.

Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmamakta, sadece Fezâre kabilesinden geldiği ve Gırnata'da oturduğu bilinmektedir. Eserlerinden elde edilen ipuçlarına göre XIV. yüzyılın son yarısında yaşamış olmalıdır. *'Aynü'l-edeb ve's-siyâse* adlı çalışmasını 801 (1399) yılında tamamladığına dair bir kayıttan XV. yüzyılın başlarında hayatta bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine eserlerinin muhtevassından Kur'an, hadis, fıkıh ve edebiyat alanlarında tahsil gördüğü sonucuna varılmakta, ancak hocaları hakkında fazla bir şey bilinmemektedir. *Tuhfetü'l-enfüs* adlı eserinde sadece Şerîf Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Hasenî el-Gırnâtî'nin (ö. 760/1359) hocası olduğundan söz etmekte, atlarla ilgili bir eseri bulunan Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Cüzey'in de hocaları arasında yer aldığı sanılmaktadır.

İbn Hüzeyl Endülüslü müslümanlarının tarım, ticaret ve zenaatla meşgul olarak yitirdikleri cihad ruhunu yeniden kazanmalarını ve muhtemel bir hristiyan saldırısına karşı hazırlık yapmalarını amaçlayan Nasrî Sultanı Ganî-Billâh'ın isteği üzerine *Tuhfetü'l-enfüs* adlı eserini kaleme aldı ve çalışmasını 763 (1362) yılında bitirdi. Ancak umulan etki görülmemiş olmalı ki yaklaşık otuz beş yıl sonra, daha da belirginleşen hristiyan tehdidine karşı bu defa Müstaîn-Billâh'a, önceki eserinin *Hilyetü'l-fürsân ve şî'ârü's-şü'cân* adıyla da bilinen ikinci kısmını takdim etti. Bu husus, onun geniş bir kültüre sahip olduğunu ve sultanlarla yakın ilişki kurabilen bir aileden geldiğini göstermektedir.

Eserleri. 1. Tuhfetü'l-enfüs ve şî'ârü's-sükkânî'l-Endelüs. Her biri yirmi kısımdan meydana gelmiş iki ana bölümden oluşan eserin birinci bölümünde cihad ve bunun için at beslemenin gereği, ikinci bölümünde savaş atları, binicilik, bakıcılık ve silâhlara dair konular yer almaktadır. Eserde müslümanların cihad ruhunu kamçılایıcı kahramanlık kıssaları yanında savaş tekniği ve binicilik konusunda önemli bilgiler mevcuttur. Özellikle cihad aracı olan at hakkında anlatılanlar o çağın anlayışını yansıtmaya bakımdan değerli görülmektedir. Eserin muhtevassından müellifin Kur'an, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı, siyer, felsefe ve atlarla ilgili kitaplardan olduğu kadar kendi tecrübelelerinden de faydalandığı anlaşılmaktadır. İbn Hüzeyl ve *Tuhfetü'l-enfüs*'e dair ilmi bir çalışma yapan Hafîl Ebû Rahme, bu kitapla *Hilyetü'l-fürsân*'ı iki farklı eser gibi değerlendirip ayrı ayrı yayımlayan Louis Mercier'nin yanıldığını ve *Hilyetü'l-fürsân* adının ikinci bölüme sonradan yakıştırılmış olabileceğini belirtmektedir. Mercier, 1922'de önce *Hilyetü'l-fürsân*'ın Arapça metnini, ardından çeşitli notlarla birlikte Fransızca tercümesini (*La parure des cavaliers et l'insigne des preux de Ben Hođeil el Andalousy*, Paris 1924), daha sonra da farklı bir eser olarak değerlendirdiği *Tuhfetü'l-enfüs*'ün Arapça metnini (Paris 1936) ve Fransızca tercümesini (*L'ornement des âmes et la devise des habitants d'al-Andalus*, Paris 1939) yayımlamıştır. *Hilyetü'l-fürsân*'ın ayrıca Muhammed Abdülğanî Hasan tarafından yapılmış bir neşriyle (Kahire 1951) Maria Jesus Viguera tarafından gerçekleştirilmiş İspanyolca çevirisi bulunmaktadır (*Gala de caballeros, blason de paladines*, Madrid 1977). **2. 'Aynü'l-edeb ve's-siyâse ve zeynü'l-haseb ve'r-riyâse.** Hadis, hikmet, darbimesel, hikâye, vasiyet ve vazlardan örneklerin verildiği dört bölümden meydana gelen bir eserdir (Kahire 1303; 1318, Cemâleddin el-Vatvât'ın *Gure-rü'l-haşâ'îşî'l-vâziha*'sıyla birlikte; Kahire 1938; Beyrut 1405/1985). **3. el-Fevâ'idü'l-müsattara fi 'ilmi'l-baytara** (Madrid 1935). Nasrî Sultanı V. Muhammed'e (Ganî-Billâh) sunulmuştur. Zirikî, müellifin baytarlıkla ilgili tesbit edilemediği için bu kitabın İbn Hüzeyl'e atfı hususunda şüphesi bulunduğunu belirterek eserin, aynı dönemde yaşayan ve aynı künye ile bilinen tabip Yahyâ b. Ahmed b. Hüzeyl'e ait olabileceği ihtimalini ileri sürmektedir (*el-A'lâm*, IV, 299). **4. Makâlâtü'l-üdebâ' ve münâzarâtü'n-nucebâ'.** Müellifin yine V. Muhammed için yazdığı bir eser olup

her birinde birer hikâye, menkıbe, atasözü, öğüt ve şiir bulunan yüz bölümden (makale) meydana gelmektedir. Eserin British Museum'da (Suppl., nr. 1144) bir nüshası mevcuttur. **5. Tezkiretü men it-teķā.** İbn Hüzeyl'in *'Aynü'l-edeb*'inde bahsettiği bu eseri Zirikî müellifin basılı kitapları arasında göstermiştir. **6. Kemâlü'l-buğye ve'n-neyl.** Bu eser de *'Aynü'l-edeb*'de geçmektedir. İbn Hüzeyl'in şiirinden sadece iki beyti Makkarî nakletmiştir (*Nefhu't-ṭib*, IV, 19).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hüzeyl, *La parure des cavaliers* (trc. L. Mercier), Paris 1924, tercüme edenin girişi, s. V-XV; Makkarî, *Nefhu't-ṭib*, IV, 19; Charles Rieu, *Supplement to the Catalogue of the Arabic Manuscripts*, London 1894, s. 722-723; Serkis, *Mu'cem*, I, 273; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 379; A. S. Fulton – M. Lings, *Second Supplementary Catalogue of Arabic Printed Books in the British Museum*, London 1959, s. 149, 653-654; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1635; Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften*, s. 39; Sa'd Muhammed el-Hecresî, *ed-Delîlû'l-bibli-yûcrâfi li'l-merâci' bi'l-vaṭani'l-'Arabî*, Kahire 1975, s. 154; D. Grimwood v.dğr., *Arab Islamic Bibliography*, Sussex 1977, s. 186; Âyide İbrâhim Nusayr, *el-Kütübü'l-'Arabîyyetü'lletî nü-şiret fi Mısr beyne 'amey 1926-1940*, Kahire 1980, s. 130; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 299; H. Ritter, "La Parure des Cavaliers et die Literatur Über die Ritterlichen Künste", *Isl.*, XVIII (1929), s. 116-119; Hafîl Ebû Rahme, "'Alî b. Hüzeyl el-Endelüsî ve kitabüh: Tuhfetü'l-enfüs ve şî'ârü's-sükkânî'l-Endelüs", *MMLA'dr.*, sy. 17-18 (1982), s. 103-140; F. Viré, "İbn Hudhayl", *El'* (İng.), III, 804; Ferâmerz Hâc Minû-ğhrî, "İbn Hüzeyl", *DMB*, V, 109-110.

CELAL KIRCA

İBN İNEBE

(ابن عنبه)

Ebü'l-Abbâs Cemâlüddîn Ahmed
b. Alî b. Hüseyin b. Alî b. el-Mühennâ
b. Inebe ed-Dâvûdî el-Hasenî
(ö. 828/1424)

Ebü Tâlib ailesinin özellikleri
ve nesebi konusundaki eserleriyle
tanınan âlim.

748 (1347) yılında Hille'de doğdu. Hz. Hasan'ın torunu Abdullah Mahz'nin neslinden geldiği ve nesebinin yirminci halkada Hz. Ali'ye ulaştığı bilinmektedir; bundan dolayı Hasenî, annesi Hz. Hüseyin neslinden geldiği için de bazan Hüseyinî nisbesiyle anılır. İbn Inebe künyesi dedelerinden Inebe el-Asgar'dan alınmadır ve bunun İbn Ukbe, İbn Utbe, İbn Anbesi şekillerinde okunduğu da görülür (Tebri'î, VIII, 127).

İbn Inebe, ilk öğreniminden sonra Mecdüddin Muhammed Alemüddin Ali en-Nakib'den İbn Hâcib'in *el-Kâfiye*'sini oku-

du. Daha sonra kayınpederi Tâceddin Ebû Abdullah Muhammed el-Kâsım b. Muayye'den on iki yıl süreyle fıkıh, hadis, matematik, edebiyat ve özellikle nesep ilmini öğrendi. Onun *el-Cezvetü'z-zeytûniyye* adlı eserini, arkasından da Seyyid Hüseyin el-Ubeydilî'nin *Mukaddime*'sini okudu; Ubeydilî'nin öğrencisi Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Ömerî'nin *el-Mebsût*, *el-Mücdî*, *eş-Şâfi* ve *el-Müşeccer* adlı kitaplarını İbn Muayye tarikiyle rivayet etti. Bu hocasının 776'da (1374) ölümünün ardından ilmi seyahatlere çıktı ve İsfahan, Herat, Semerkant, Mezârîşerif, Belh ve Mekke'ye gitti; buralarda karşılaştığı birçok âlimden özellikle nesep ilmi konusunda faydalanma imkânı buldu. İbn İnebe 4 Safer 828 (26 Aralık 1424) tarihinde Kirman'da vefat etti.

Eserleri. 1. *'Umdetü't-tâlib fi ensâbi âli Ebî Tâlib*. Müellifin çeşitli hacim ve düzenlemelerle kaleme alıp değişik kişilere takdim etmesinden dolayı eserin birbirinden farklı üç ayrı versiyonu bulunmaktadır. a) *'Umdetü't-tâlib fi ensâbi âli Ebî Tâlib el-kübrâ*. 802 (1400) yılında ayrıntılı bir şekilde yazılan, fakat bölümlere ayrılmayan bu çalışma Timur'a takdim edildiği için *'Umdetü't-tâlib el-Teymûriyye el-kübrâ* diye bilinmektedir.

Eserin bir nüshası Tahran Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. 969) kayıtlıdır (geniş bilgi için bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, XV, 336-339). b) *'Umdetü't-tâlib fi ensâbi âli Ebî Tâlib el-Celâliyyeti's-suğrâ*. 812'de (1409-10), devrin tanınmış nesep âlimlerinden Nakib Celâleddin Hasan b. Amîdüddin Ali b. Hüseyin için yazılmıştır; günümüzde *'Umdetü't-tâlib* denildiğinde bu versiyon akla gelir. Müellif bir mukaddime, üç bölüm ve çeşitli alt bölümler halinde düzenlediği çalışmasında bir öncekinden büyük ölçüde faydalanmış, eseri adadığı kişiye de yer vererek onun İmam Zeynelâbidîn'in soyuna mensup olduğunu kaydetmiştir (*'Umdetü't-tâlib*, s. 38). Bilinen yazma nüshalardan biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (Damad İbrâhim Paşa, nr. 385). Çeşitli zamanlarda basılan eserin (Bombay 1318/1900 [taş baskısı]; Necef 1358; Beyrut, ts. [Dârü mektebeti'l-hayât]; Kum 1417/1996) ilmi neşirleri Muhammed Hasan Âl-i Tâlekânî (Necef 1380/1961) ve Nizâr Rızâ (Beyrut 1962) tarafından yapılmıştır. c) *'Umdetü't-tâlib fi ensâbi âli Ebî Tâlib el-Muşa'sa'iyye*. Müellifin bu eseri, ölümünden bir yıl önce geniş ölçüde ikinci çalışmasından faydalanarak Sultan Mehdi b. Muhammed b. Felâh el-Mu-

şa'sa'i yahut babası için yazdığı bilinmektedir. Bir nüshası Seyyid Hasan Sadr Kütüphanesi'nde (DMT, I, 353), başı ve sonu eksik bir başka nüshası da Ali Âl-i Kâşifülgıtâ'nın Necef'teki özel kütüphanesinde bulunmaktadır (Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a*, XV, 339). *'Umdetü't-tâlib*, Hür el-Âmilî ve Muhammed Bâkır Meclisî gibi müelliflerin en çok faydalandıkları eserlerdendir. 2. *el-Fuşûlû'l-fahriyye fi uşûli'l-beriyye*. *'Umdetü't-tâlib el-Celâliyye*'nin muhtasar Farsça tercümesi olduğu anlaşılan eser, Timurlu Hükümdarı Şâhruh zamanında Horasan'ın ileri gelen devlet adamlarından Emîr Fahreddin Hasan b. Şemseddin el-Hüseyinî için kaleme alınmıştır ve bir mukaddime ile üç bölümden oluşmaktadır. *'Umdetü't-tâlib*'de bulunmayan bazı bilgileri de ihtiva eden kitap Seyyid Kâzım Müsevi'nin tashihi, Şâdrevân Celâleddin Hümeî'nin bir mukaddimesi ve Celâleddin Hüseyinî'nin açıklayıcı notları ile yayımlanmıştır (Tahran 1346 hş./1387 h.). 3. *et-Tuhtetü'l-Cemâliyye (Tuhtetü't-tâlib) fi ensâbi't-Tâlibiyye*. Horasan eşrafından Seyyid Mahmûd Şah Müsevi Hamzavî için yazılmış Farsça bir eser olup bir nüshası Kum'da Mar'aşî Kütüphanesi'nde (nr. 43) bulunmaktadır (ayrıca bk. a.g.e., III, 424, 448). 4. *Bahrü'l-ensâb fi nesebi Benî Hâşim*. Bir mukaddime ile beş bölümden oluşan bir eserdir (çeşitli yazmaları için bk. DMBI, IV, 345; Corcî Zeydân eserin Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de kayıtlı, sonunda *Tâcû'l-'arûs* sahibi Seyyid Murtazâ ez-Zebîdî'nin hattıyla kitâbe kaydı bulunan 276 sayfa hacmindeki bir nüshasından söz etmektedir: *Âdâb*, III, 184). 5. *et-Târîhu'l-kebîr*. Müellifin 700 (1300-1301) yılına kadar cereyan eden olayları ele aldığını belirttiği bir eserdir (*el-Fuşûlû'l-fahriyye*, s. 22).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn İnebe, *'Umdetü't-tâlib*, Beyrut, ts. (Dârü mektebeti'l-hayât), s. 36-38; a.mlf., *el-Fuşûlû'l-fahriyye* (nşr. Seyyid Kâzım Müsevi v.dğr.), Tahran 1387, s. 22; *Keşf'uz-zunûn*, II, 1167-1168; Bahrülülüm-i Tabâtabâi, *Ricâlû's-seyyid Bahri'l-'ulûm* (nşr. M. Sâdık Bahrülülüm - Hüseyin Bahrülülüm), Tahran 1363 hş., I, 435-438; *Hediyyetü'l-'ârifin*, I, 123-124; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zerî'a ilâ teşâni'lî's-Şi'a*, Necef 1357/1938, III, 424-425, 448; XV, 336-339; XXIV, 134-135; a.mlf., *Tabakâtü a'lâmi's-Şi'a*, Tahran 1366, s. 58; Brockelmann, *GAL*, II, 255; *Suppl.*, II, 72, 271; Abbas el-Kummî, *el-Künâ ve'l-elkâb*, Beyrut 1983, I, 367; Tebrizî, *Reyhânâtü'l-'edebe*, I, 423; VIII, 127; C. Zeydân, *Âdâb*, III, 184; Zirikilî, *el-A'lâm* (Fethullah), I, 177; *A'yânü's-Şi'a*, III, 40-41; B. Scarcia Amoretti, "İbn 'Inaba", *El*² (İng.), III, 807-808; Hasan Yûsufî Eşküri, "İbn 'Inebe", *DMBI*, IV, 344-345; "İbn 'Inebe", *DMT*, I, 352-354.

ETHEM RUHİ FİĞLALI

İbn İnebe'nin *'Umdetü't-tâlib fi ensâbi âli Ebî Tâlib* adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 385)

